

τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀγαθῆς διοικήσεως, καὶ τῆς ὡς ἀνωτέρω περιστολῆς τῶν ὑπουργικῶν παρεκτροπῶν—μεθ' ὅλην τέλος πάντων τὴν καταδηλουμένην ἀνένδοτον πρὸς τοῦτο ἀπόφασιν τῆς Βασιλείας — θὰ κηρυχθῶσιν οἱ ἐκλογεῖς κατὰ τῆς ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας, τῆς Πατρίδος ἐνεργούσης βασιλικῆς Ἀρχῆς, καὶ ὑπὲρ τῶν ἰδιοτελῶν Βουλευτῶν; Τοῦτο μοὶ φαίνεται ἀδύνατον.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ἀλλὰ τέλος πάντων ἄς τὸ ὑποθέσωμεν.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Εἶναι μερικὰ πράγματα, ἅτινα, ὡς προφανῶς ἀδύνατα, δὲν ὑποτίθενται.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Ἀλλὰ πάλιν ἄς τὸ ὑποθέσωμεν, καίτοι ἀδύνατον.

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τότε ἡ Βασιλεία δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἐφαρμόσῃ εἰς ἑαυτὴν τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου.

ΕΥΣΕΒΙΟΣ. Ποῖον ῥητὸν;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Ὁ θέλων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι ἀπολάβει αὐτήν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα;

ΑΓΑΘΟΒΟΥΛΟΣ. Τὸ ἀποτέλεσμα σωτηρία.

Ε. Α. ΣΙΜΟΣ.

ΠΕΡΙ ΙΘΩΜΗΣ ΚΑΙ ΜΕΣΣΗΝΗΣ

Ὁ τὴν Μεσσηνίαν ἐπισκεψάμενος δικαίως ἐκτιμᾷ τὴν περὶ αὐτῆς εὐλογίαν τοῦ Εὐριπίδου λέγοντος «ἀρετὴν ἔχουσι μείζον' ἢ λόγῳ φράσαι». Ὁπλήκη ὅμως παρίσταται ἡ διαφορὰ τῷ περιηγητῇ, τῷ ἐκ τῆς τραχείας καὶ πως ἀφιλοξένου τὴν φύσιν Ἀρκαδίας εἰς τὸ εὐρὺ πεδῖον τῆς Μεσσηνίας καταβαίνοντι, ἥς τὴν ὁδὸν ἐπὶ πολλὰ στάδια κατακαλύπτουσιν εὖροισι ῥοδοδάφναι, ἀρωματίζουσαι τὴν ἀτμόσφαιραν καὶ παρ' αὐταῖς ἐπὶ εὐόδρου ἐδάφους δαψιλῶς χλοάζει ἡ εὐγενὴς ἄμπελος, καὶ ἡ ῥοιὰ πόρρωθεν στίλβει μετὰ τῶν πορφυρῶν αὐτῆς ἀνθέων, σὺν τούτοις δὲ καὶ οἱ ἀπειροπληθεῖς συκεῶνες κατέχουσι τὰ ὄρια καὶ τὰς ὁδοὺς. Παρεκτός τούτων ἐν τῷ μεταξὺ ἐφέλκεται τὴν προσοχὴν τοῦ περιηγητοῦ εὐρεῖα πεδιάς οἴτου καὶ ὑποζάνθου κριθῆς, καὶ ὅσον προχωρεῖ πρὸς νότον, τοσοῦτον δαψιλεστέρα ἐμφανίζεται αὐτῷ ἡ φύσις. Καὶ ὅτε μὲν σκέπουσιν αὐτὸν αἱ ἀειθαλεῖς ἐλαῖαι, ὅτε δὲ ζοφερὸν φύλλωμα καὶ οἱ τῶν Ἑσπερίδων καρποί. Καὶ πάλιν ἐγγὺς τῶν Καλαμῶν ἄρχεται ἀτελεύτητος πληθὺς συκῶν καὶ μορεῶν καὶ περὶ τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ τοὺς περικεϊμένους κήπους ὑψοῦνται μεγαλοπρεπεῖς φοῖνικες. — Ὅτε δὲ κατὰ τὰ ἀνατολικὰ ὄρια τῆς Μεσσηνίας ὁ σοβαρὸς Λυκαῦργος ἔθηκε τοὺς αὐστηροὺς νόμους, ἡ κάτω Μεσσηνιακὴ πεδιάς ἐκλείετο ἐπὶ ὀνομαστῇ καλλιεργίᾳ καὶ καρποφορίᾳ, ὡς δὴ καὶ τανῦν, ἐπονομαζομένη ὑπὸ τῶν πε-

λαιῶν μακαρία, ἥτοι εὐλογημένη χώρα, ἡ ἀγροκήπιον τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Κουρτίου (Peloponn. II σ. 156). Παρὰ τὴν πεδιάδα δῆλον ὅτι τὴν ἐγγὺς τοῦ στομίου τοῦ Νέδωνος (ρύακος, δύο ὥρας πόρρω τοῦ Παμίσου παρὰ τὰς Καλάμας εἰς τὴν θάλασσαν προχεομένου) προσαρτᾶται πρὸς δυσμὰς ἡ τοῦ Παμίσου (τανῦν Πιρνατσα) ἡ κυρίως μακαρία παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἥτις, καίτοι ἐνιαχοῦ ἐλώδης δι' ὀλιγωρίαν τῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐπὶ εὐφορίᾳ διαπρέπουσα ἅ τε παρὰ τὸ κυριωδέστερον προϊόν τῆς Μεσσηνίας τὰ σῦκα δηλ. καὶ τὸ ἔλαιον καὶ ἀξιόλογον οἶνον παραγούσης ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς παρὰ τὸ νῦν Νῆσι, οὐδὲ τὸ πκράπκιν μειοῦται τοῦ ἀριγνώτου ἐκείνου Εὐριπιδείου ἐγκωμίου, ὅπερ ἀναγινώσκεται παρὰ Στράβωνι (βιβλ. Η' σ. 366. Ἰδ. καὶ Bursian's Geograph. II. σ. 171) διαφωνοῦντος τῷ Κουρτίῳ κατὰ τὴν τοποθεσίαν τῆς Μακαρίας. Ὁ φιλόσοφος οὗτος γεωγράφος Στράβων, ὡς συνήθιζε νὰ ἐπονομάζῃ αὐτὸν ἐν ταῖς πανεπιστημιακαῖς ἀκροάσεσιν ὁ περικλεῆς Βοίηχιος, ἀποφαίνεται τάδε ἀπερὶ δὲ τῆς φύσεως τῶν τόπων καὶ τούτων (ἥτοι τῶν Λακωνικῶν) καὶ τῶν Μεσσηνιακῶν ταῦτα μὲν ἀποδεκτέα λέγοντας Εὐριπίδου· τὴν γὰρ Λακωνικὴν φησὶν ἔχειν ἀπολὺν μὲν ἄροτον, ἐκπονεῖν δ' οὐ ῥάδιον· κοίλη γὰρ, ὄρεσι περὶδρομος, τραχεῖά τε δυσεἰσβολός τε πολεμίοις», τὴν δὲ Μεσσηνιακὴν

. . . . καλλίκαρπον

Κατάρρυτόν τε μυρίοισι νάμυσιν

καὶ βουσί καὶ ποίμναισιν εὐβοτωτάτην

οὗτ' ἐν πνοιαῖτι χεῖματος δυσχείμερον

οὗτ' αὖ τεθρίπποις ἡλίου θερμὴν ἄγαν

(ἀπόσπασμα πιθανῶς ἐκ τῆς τραγωδίας Κρεσφόντου κατὰ Musgrave). Κατὰ δὲ τὸν ἀείμνηστον Ῥώσιον (Koenigsreisen σ. 3) τὸ κράτιστον τμήμα τῆς πεδιάδος μεθ' ἑξ καὶ τριάκοντα κωμῶν, αἵτινες ὡς τὸ πλεῖστον ἐτήρησαν τὰς τουρκικὰς ἐπωνυμίας, οἷον Ἀσλάναγα, Χασάμπασα κ. ἑ., ἀπετέλει ἐν τοῖς τουρκοῖς κειροῖς τοὺς ἀγροὺς τοῦ δυναστεύοντος οἴκου. Ἡ εὐλογημένη λοιπὸν αὕτη χώρα, ἡ εἰρηνόφιλον καὶ φιλεργὸν πληθυσμὸν διατρέφουσα, ἐν ᾧ ἡ κατὰ τὴν ὁμορον λακωνικὴν εὐλογία, ἣν μετέδωκε τῷ λαῷ τούτῳ ἡ πρὸς καταφρόνησιν φθαρτῶν ἀγαθῶν τείνουσα ἀπέριτος ἀγωγή, ἐγένετο ἄφικτος ἐξ ἀνθρώπων σὺν τῇ μνήμῃ τοῦ γενναίου νομοθέτου καὶ τῆς τῶν ἡθῶν καταπτώσεως, ἡ εὐδαίμων, λέγομεν, χώρα ἐπέπρωτο νὰ καταστῇ ἡ περιμάχητος λεία τῶν φθονερῶν αὐτῆς γειτόνων. Τότε βάσκανοι ὀφθαλμοὶ τῶν ὑπὸ τὸν πετρώδη Ταῦγετον οἰκούντων ἤρχισαν νὰ ἐνατενίζωσιν ἐπὶ τὴν εὐδαίμονα Μεσσηνίαν. Πρὸς δὲ τὴν ἐπὶ τούτῳ ἐπιδρομὴν ἐπωφελήθησαν οἱ Σπαρτιάται τὰς ἐκ τύχης ἐριδας, αἵτινες ἠγέρθησαν ἐν τῇ κοινῇ ἐορτῇ τῆς Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος (πρὸς. Πausan. Μεσσην. Β'. 2, 6 καὶ Δ'. 4, 2 «ἔστιν ἐπὶ τοῖς ὁρίοις τῆς Μεσσηνίας ἱερὸν Ἀρτέμιδος καλούμενον Λιμνάτιδος, μετεῖχον δ' αὐτοῦ μόνοι Δωριέων οἱ τε Μεσσηνιοὶ καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι»). Τέσσαρες ὥρας βο-

ρειονατολικῶς τῶν Καλαμῶν ἐπὶ ἀπωτέρᾳ νήπης κεῖται ἐκκλησιδίου, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τῆς Παργίας τῆς Βωλυνιώτισσας, ὅπου καὶ ποιμὴν σπανίως μεταβαίνει νὰ κάμῃ τὸ[ν] σταυρὸ[ν] του. Εὐάριθμα ὄθεν ἐν τοῖς τοίχοις τοῦ ἐκκλησιδίου τούτου ὑπὸ τοῦ Ῥωσίου ἀνευρεθέντα ὑπελείμματα, χρησιμεύσαντα πρὸς οἰκοδομίαν, καὶ τὸ ὑπ' αὐτὰ ἐναργὲς λείψανον ἐπιγραφῆς, ἐν ᾗ γίνεται μνήμη τῶν ἱερέων τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῶν ἀγωνοθετῶν τῆς Λιμνάτιδος θεᾶς, ἐπιβεβαιῶσι τὴν ἐνθάδε ὑπαρξίν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Ὁ Λεῖκ ὁμῶς (Morea I. σ. 363—65) καὶ παρὰ τὰς εἰρημένους ἀρχαιολογικὰς ἀποκαλύψεις τοῦ Ῥωσίου καὶ ἄλλων, διατελεῖ ἐχόμενος τῆς προτέρας γνώμης, τιθεὶς τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος τόπον Λίμνας, ἐνθα τῆς Ἀρτέμιδος ναὸς, κατὰ τὴν Μεσσηνιακὴν πεδιάδα (ἦτοι παρὰ τὸ Νησί) ἐπὶ τῇ ἀριστερᾷ ὁχθῇ τοῦ Παρίσου. Καὶ ταῦτα ἐναντίον τῆς τοῦ Πausανίου γνώμης, διαρρηδὴν (ἐνθ' ἄνωτ. κ. 31, 3) «ἔστι δ' ἐν τῇ μεσογαίῳ κώμῃ Καλάμαι καὶ Λίμναι χωρίον, ἐν δὲ αὐτῷ Λιμνάτιδος ἱερόν ἐστιν Ἀρτέμιδος, ἐνθα Τηλέκλῳ βασιλεύοντι ἐν Σπάρτῃ τὴν τελευταίην συμβῆναι λέγουσιν». Αὐτόθι ζητητέον τὸ ὁμητήριον τῶν περιωνύμων ἐκείνων ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Μεσσηνιακῶν πολέμων διαρπαγῶν, ὧν σκοπὸς ἡ δόξαις τῆς μακαρίας χώρας καὶ ὁ πρὸς μετοικεσίαν τῶν φιλοπόνων αὐτῆς ἐνοίκων ἐξαναγκασμός. Ὅτε δ' ἐν τῷ πρώτῳ πολέμῳ οἱ Μεσσήνιοι δὲν ἠνέχοντο ἤδη νὰ κατέχωσι τὴν ἀνοικτὴν χώραν, ἀνεχώρησαν εἰς τὰς ἀπορρώγας καὶ τὰς χαράδρας τῆς Ἰθώμης, ἐνθα κατὰ τὸ ἐνδέκατον ἔτος τοῦ πολέμου χάρις εἰς τὴν ἐπιτυχὴ τακτικὴν τοῦ Ἀριστοδήμου ἤρξαντο κρίσιμον νίκην. Ἀτυχῶς δὲ μόνον ἐννέκ ἐνιαυτοὺς παρέμειναν ἐνταῦθα αὐτόπται τοῦ νοσηρισμοῦ τῶν πλουσίων αὐτῶν πεδιάδων, αἵτινες δίκην λείας περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων, ἕως οὗ τελευταῖον δι' ἀπορίαν τῶν ἐπιτηδείων παρεδόθησαν ἐκείνοις. Καὶ ἡ μὲν ἀκρόπολις κατεσκάφη, οἱ δὲ κάτοικοι περίοικοι γινόμενοι ὤφειλον ἐκχωρῆσαι τὰς προτέρας κτήσεις τῷ ἐπαχθεῖ κατακτητῇ.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ μεσσηνιακῷ πολέμῳ τὰ βλέμματι τῶν πολεμίων ἐστράφησαν πρὸς τὴν Εἶρην (ὄρος καὶ πόλιν τῆς Μεσσηνίας) καὶ τὸν Ἀριστομένην, ἀλλὰ διακόσια ἔτη ὕστερον ἐπὶ τῆς τῶν Εἰλώτων ἐπανστασίας, ἥτις ἐν τῇ ἱστορίᾳ καλεῖται ὁ τρίτος μεσσηνιακὸς πόλεμος (465—455 π. Χ.), ἡ Ἰθώμη αὖθις κατέστη τὸ κέντρον τῆς ἀμύνης. Διότι αὐτοῦ διεστάθμευε δέκα ὅλα ἔτη ὁ ἐκ Μεσσηνίων καὶ δούλων συγκεκροτημένος στρατός τῶν ἐπαναστάντων, ἕως οὗ οἱ Λάκωνες, πεσούσης τῆς δημοσπόνδου αὐτῶν Αἰγίνης, ἀπηυδνηκότες ἕνεκα τοῦ μακροῦ πολέμου καὶ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους διαφερόμενοι, ἐπέτρεψαν ἐκείνοις τὴν πανδημεῖ ἀναχώρησιν, καὶ δὴ τὰ λείψανα τοῦ ἑκπαλαί πληθυσμοῦ μετηνάστευσαν ἅμα μὲν εἰς Νεόπικτον (ἐξ οὗ τὸ παρὰ Θουκυδίδῃ μᾶλιστα «Μεσσήνιοι οἱ ἐν Νεοπιάκτῳ»), ἅμα δ' εἰς ἄλλους τόπους, πρὸς τοὺς Ἀθηναίους φίλα φρονούντας. Καὶ τινες παρέμειναν ὑπὸ τὸν ἐπονείδιστον δουλικὸν ζυγὸν μέχρι τοῦ ὑπὸ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἀνοικισμοῦ τῆς Μεσ-

σῆνης (πρβ. Weber's Weltgesch. σ. 108.) Ἡ δ' Ἰθώμη, ἐξ ἧς κυρίως ὁ λόγος ὠρμήθη, εἶναι τὸ φυσικὸν ἔρυμα τῆς μεσσηνιακῆς χώρας, ἦτοι τὸ ἐν τῶν κεράτων, δι' ὧν Φίλιππος ὁ τῶν Μακεδόνων βασιλεὺς ἐμελλε νὰ συλλάβῃ τὸν ταῦρον, τὴν Πελοπόννησον δὴλον ὅτι, τὸ δ' ἕτερον εἶναι ὁ ὑπερήφανος Ἀκροκόρινθος. Τὸ εὐρὺ λοιπὸν διπλοῦν τῆς Ἰθώμης ὄρος, ἀπὸθεν ὁ περιηγητὴς ἐμπορεῖ ἐκάστοτε νὰ προσπελάζῃ, εἰς Μεσσηνίαν, ἀποτελεῖ πόρρωθεν τὸ χωρογραφικὸν κέντρον. Ἐξέχουσα ἄκρα τῶν δυτικῶν ὀρέων, ἥπερ κοινῶς ἐπονομάζονται Κοντοβούνια, κεῖται κατέναντι τῆς σφηνῆς, ἣν ἐκπέμπουσι τὰ ἐν τοῖς μεθορίοις ἀνατολικά ὄρη Μακρυπλάγι, εἰς τὴν αὐτόθι πεδιάδα, καταδεσπόζουσα ἐν τῷ μετὰ τοῦ ἄνω πεδίου τῆς Στενυκλήρου (ἥτις κατὰ τὸν Boblay σ. 109 κεῖται sur le coteau de Meligala = πρὸς τὴν κώμην Μελιγαλά), καὶ τοῦ μεσαίου μεσσηνιακοῦ, τοῦτέστι τῆς παρόδου, ὅπου τὰ διαυγῆ ρεύματα τοῦ Παμίου ἀναζητοῦσι τὴν στενὴν μὲν, ἀλλὰ βαθεῖαν αὐτῶν κοίτην. Καὶ ὁ μὲν Boetticher, ὃν ἔχομεν μάλιστα ἐν ὄψει κατὰ τὴν ἀναγραφὴν τῶν ὀλίγων τούτων, παραβάλλων τὴν ἀνάντη Ἰθώμην πρὸς τὸ Σαξονικὸν Koenigstein ἐπάγει, ὅτι ἐκείνη ὑπερέχει τούτου τῷ ὕψει, ἕτε τῆς προσαρκτίου αὐτῆς κορυφῆς συνωδὰ ταῖς καταμετρήσεσι τῶν Γάλλων περιηγητῶν εἰς 802 μέτρα ἀνερχομένης. Ὁ δ' ἐν γεωγράφοις διαπρεπὴς Κεϊπερτ, οὗ κατ' ἐξοχὴν οἱ πίνακες εἰσι καὶ εἰς τὰ παρ' ἡμῖν παιδευτήρια εἰσηγμένοι, λογίζεται τὸ ὕψος μόνον 2470 πόδας (778 μέτρα), εἰ καὶ ὁ προμνησθεὶς Boetticher μετ' ἐπηκριβωμένην καταμέτρησιν εὑρεν ὕψος 761 μέτρα. Ἐπὶ τῆς εἰρημένης λοιπὸν ὄφρυος ἱδρυτο τὸ ἱερὸν τοῦ αἰμοδίφου Ἰθωμάτα Διός, ὅστις, καθάπερ καὶ ὁ ἐπὶ τοῦ ὁμωνύμου ὄρους τῆς Ἀρκαδίας λατρευόμενος Λύκιος Ζεὺς, ἐξ οὗ τοῦ βωμοῦ ἡ Πελοπόννησος ὡς τὸ πολὺ γίνεται ὁρατὴ, ἡξίου ἀνθρωποθυσίας (πρβ. Πausan. Ἀρκαδ. Η'. κ. 5.) Τὰ δ' ὑπὸ τοῦ Γάλλου Le Blas ἐν πρώτοις ἀκριβέστερον ἐρευνηθέντα κρηπιδώματα χρησιμεύουσι τανῦν τῷ οἰκοδομήματι τῆς ἐν Βουλκάνῳ μονῆς. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀτειχίστου τοποθεσίας πρὸς ἀνατολὰς τοῦ νκοῦ, ὅπου κατὰ τὸν Κούρτιον (Peloponn. II. ἐνθ' ἄνωτ.) ἐτελοῦντο οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ κύκλιοι τῶν Ἰθωμαίων χοροὶ, εἶδεν ὁ αὐτὸς οὗτος ἔτει 1840 ἄλλων μοναχῶν, τανῦν τοῦ χωρίου καλυπτομένου ὑπὸ βάτων καὶ κνιδῶν. Ὅλίγα ὅθεν ἐρείπια κυκλωπαίων τειχῶν ἐπιμαρτυροῦσι τὴν ἐν τοῖς Μεσσηνικοῖς πολέμοις παλαιὰν ὀχύρωσιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος κορυφῆς, πάντα δὲ τὰ λοιπὰ ἀθρόα οἰκοδομήματα τῶν ὀχυρωμάτων φαίνονται ἀναγόμενα εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἐπαμινώνδου. Τὴν δὲ κατωτέραν πρὸς μεσημβρίαν, τὴν ἐρειπίων ἐστερημένην ὄφρυν τῆς Ἰθώμης, τανῦν τῷ Ἀγίῳ Βασιλείῳ καθιερωμένην, ἐκόσμηι ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις ἱερὸν ἕως τοῦ Βάκχου, ὅπερ ἀναμνησθεῖ τὸ παλαιὸν αὐτοῦ ὄνομα Εὐα. Ἀπὸ δὲ τῆς καταστολῆς τῆς τῶν Εἰλώτων ἐπαναστάσεως ἡ τῆς Ἰθώμης ἀκρόπολις παρέμεινεν ἡρειπωμένη, ἕως οὗ ἅμα τῇ ἀκμῇ τῶν Θηβῶν ὁ συνετὸς πολιτικὸς Ἐπαμινώνας, ὅπως καταστήσῃ ἀντιστήκωκα πρὸς τὴν δύναμιν τῶν Σπαρτιατῶν, ἐπανεκάλεσε

τοὺς Μεσσηνίους εἰς τὴν ἑκπάλαι αὐτῶν πατρίδα, καὶ νοτιοδυτικῶς τῆς ἀκροπόλεως ἔκτισε νέαν μεγάλην πόλιν.

Πρὶν ἦτο ὠχυρωμένη μόνη ἡ κορυφή τῆς Ἰθώμης καὶ ἐπομένῳ τῷ λόγῳ εἰρήνης οὐσῆς κατείχετο ὑπὸ μικρᾶς φρουρᾶς· ἀλλὰ περὶ πολιτικοῦ συνοικισμοῦ πρὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἐπαμινώνδου δὲν πρόκειται παντάπασιν, ἐξ ὅτου ὁ τόπος ἐξετάζεται ὡς εὐρύχωρος πόλις. Καὶ πράγματι πρὸς ἰδρυσιν πόλεως ἦτις ἐμελλε ν' ἀσφαλισθῇ κατὰ τῶν ἐξαπιναίων ἐφόδων ὁμόρου ἐχθροῦ, καὶ ὅμως ἐν τῷ μεγέθει αὐτῆς νὰ μὴ περιορίζηται ὅπως ἐν ἀνάγκῃ δέχεται καὶ τοὺς ἐνοίκους τῆς ἀτειχίστου χώρας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὑρεθῇ ἐπικαιροτέρᾳ τοποθεσίᾳ τῆς εὐρείας ταύτης πεδιάδος, ἥτις ἐγκλίνει ἀνὰ μέσον τῶν δυτικῶν ἀπορρώγων τῆς σκεπούσης Ἰθώμης καὶ τῆς Εὐας καὶ τοῦ πρὸς δυσμὰς ὑψώματος Ὑωριάρι. Ἐνταῦθα ἐκ τριῶν μὲν πλευρῶν ὑπῆρχε φύσει ἔρυμα καὶ πρὸς τὴν ἀναπεπταμένην μεσημβρίαν ἱκανὸς χώρος πρὸς εὐρυσιν, ἀένας δὲ ψυχρὰ πηγὴ παρέχει ἀφθονον καὶ λαμπρὸν ὕδωρ καὶ ἐν γένει ἡ νάπη αὕτη κρίνεται· ἐπιτηδεῖα εἰς κατασκευὴν τεχνικῶν κρηνῶν. Ἐνταῦθα τέλος ἐπὶ τοῦ ὑπερβολικοῦ κάλληκος τὸ ἔδαφος ἦτο ἀξιόλογον καὶ ὑψηλὸν εἰς οἰκοδομίαν καὶ πρόχειρον ὕλικὸν λαμβανόμενον ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων κυρτῶν εἰς μεγάλᾳ στελέχη καὶ εἴτα εὐχερῶς μετακομιζόμενον ἐχρησίμευσεν πρὸς τὴν οἰκοδομίαν, ἐν ᾧ ἅμα αἱ περικείμεναι ἀκρώρειαι τοῦ Αἰγάλεω παρδείχον θαψιλῇ καὶ καλῇ ξυλείᾳ ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ. Οὕτως ηὐξάνετο ἡ νέα πόλις δι' ἀπιστεύτου ταχύτητος καὶ κατὰ τὴν μυθώδη παράδοσιν ἐν πέντε καὶ ὀγδοήκοντα ἡμέραις συναπετελέσθη ἡ οἰκοδομή, εἰ καὶ ἔτοι μῆνες μόλις οὐκ ἐξήρουν εἰς τηλικαύτην ἀξιωμακρὸν ἐργασίαν. Καὶ ἂν μὴ ἱστορικῶς ἦτο γνωστὸν, ὅτι ὁ τῶν Ἀργείων στρατηγὸς Ἐπιτέλης ἦτο ὁ τὸ σχέδιον τῆς πόλεως ὑποτυπώσας καὶ ὁ ἰθύνων τὰ τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ, οὐδὲν ἦττον ὁ περιηγητὴς βλέπων τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ δὲν θὰ ᾤκνει νὰ συλλάβῃ τὴν ἰδέαν, ὅτι ἐνταῦθα ἐκράτησεν οὐχὶ ἡ τοῦ ἀρχιτέκτονος, ἀλλ' ἡ τοῦ μηχανικοῦ τοῦ ὀχυρώματος χεὶρ, τοῦτέστιν ἡ τοῦ στρατιώτου. Μὴ ἀπιδὼν λοιπὸν ὁ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς εἰς καλλονήν, ἢ εἰς ἔντεχνον ἐργασίαν, ἔστρεψε μᾶλλον τὴν ἐαυτοῦ προσοχὴν εἰς τὴν τεχνικὴν τοῦ ἔργου, ἦτοι κατεσκεύασεν ὀχυρῶμα.

Ὅθεν ἰσχυρὸν περιτείχισμα περιβάλλει τὴν περὶ τὰ δύο γερμανικὰ μίλια μηχανομένην πόλιν, ἥτις, μὴ σκοπούμενης τῆς κανονικότητος τῶν γωνιῶν αὐτῆς, προσκομίζεται τέλος πρὸς τὴν εὐνοικωτάτην γραμμὴν τῆς περικείμενης κλιτύος. Ὅπου δ' ὑπῆρχεν ἐπίκαιρον χωρίον πρὸς τετράγωνον, καὶ ὅπου πρὸς στρογγύλον πύργον, ἐκεῖ κεῖται τοιοῦτος, καὶ ἀδιάφορον ἂν ὁ ἐπὶ τῆς μιᾶς μὲν πλευρᾶς ἀπέχει τριᾶκοντα, ὁ δ' ἐπὶ τῆς ἐτέρας ἐκστὸν τριᾶκοντα μέτρα. Οἱ πύργοι λοιπὸν οὗτοι, ὠκοδομημένοι εἰς τρία ἐσωτερικῶς περιχρετὰ οἰκήματα, ἔχουσιν ὕψος πλέον τῶν δέκα μέτρων καὶ αἱ ἐν αὐτοῖς πάροδοι, κλίμακες, προμαχῶνες καὶ παράθυρά εἰσι θαυμασίως διασκευασμέ-

νοι. Τοῦ καλλίον τῶν ἄλλων διατηρουμένου πύργου ἢ προσάρκτιος πλευρὰ εἶναι ἐτοιμώτερος, ἐπιδομένη σιδηρῶν ἐρεισμάτων. Τὸ δὲ δυσπρόσβητον τοῦτο περιτείχισμα διακοπτόμενον, ὅπου οἱ ὀρθιοὶ περίδρομοι ἀποτελοῦσι καθ' ἑαυτοὺς δυσανάβατον πρόπύργιον, παρακολουθεῖ ἀκριβέστατα καὶ τὰς τρεῖς πλευρὰς τῆς πόλεως. Καὶ ἔνθα ὁ χρόνος, ὡς εἰκός, ἐπήνεγκε κανόν τι, ἀνέφν ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς χλόη, ὥστε τῷ ἔξωθεν ἐρχομένῳ ἡ πόλις φαίνεται ἐν καλῇ καταστάσει καὶ μόνον τὰ κατὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν, τὴν μάλιστα εὐεπίθετον, τὰ ἐρείπειν δὲν παρέχουσι τέως ἱκανὰ τεκμήρια, ὅπως διασαφήτωσι τοὺς τῆς πόλεως ὁρους, ὅπερ ἐλπίζεται ἐξ ἀνασκαφῶν, αἵτινες ἐν Μεσσήνῃ κατ' ἐξοχὴν προμηνύουσι θαυσιεῖς ἀρχαιολογικοὺς θησαυρούς. Μετ' ἀρκούσης δὲ τῆς βεβαιότητος οἱ ἀρχαιοδίφαι ἀποφαίνονται, ὅτι τὸ ὑπὸ τῆς γαλλικῆς περιηγήσεως ἐν σχεδιάσματι ὁριζόμενον νότιον ὄριον δὲν εἶναι τὸ πραγματικὸν τεῖχος. Πιθανῶς δὲ τοῦτο τὸ μετὰ τὴν ἀρκτικήν ἔχθην τοῦ μεταξὺ Ἰθώμης καὶ Εὐαῖς ῥέοντος ῥύακος τεῖχος ὑπῆρξεν ἐν μέσῳ ὀχύρωμα, καθάπερ φιλεῖ ἡ ἑλληνικὴ ὀχυρωτικὴ, ὅπως δι' αὐτοῦ παρέχεται τῇ πρὸ τῆς ἀκροπόλεως φρουρᾷ νέαν ἀφειρητὴν ἐπὶ τὸν ἐπιόντα πολέμιον. Τὸ δὲ κυρίως ἐξωτερικὸν τεῖχος ἔκειτο ἀναντιλέκτως πόρρω πρὸς μεσημβρίαν, περικλαῖον τὴν δευτέραν ὀφρὺν τοῦ ὅρους, ἦτοι τὴν Εὐαῖν· διότι κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν ἀπάντων τῶν περιηγητῶν θὰ ᾗτο ἀσύγνωστον σφάλμα ν' ἀφειθῇ τῷ ἐχθρῷ ἡ δεσπόζουσα αὕτη ἀκρώρεια ὡς ἐπιτήδειον καὶ ἐπικίνδυνον ὁρμητήριον. Παρεκτός τῶν εἰρημένων ἐν καλλίστῃ καταστάσει σώζεται ἡ ἀρκτικὴ πλευρὰ μετὰ τῆς ἀρκαδικῆς πύλης. Ἡ πολλάκις αὕτη γραφεῖσκα καὶ περιγραφεῖσκα πύλη, ἥς τὴν ὅσον πέντε μέτρων εὐρείαν εἴσοδον καλύπτουσι δύο τετραγῶνοι πύργοι, εἶναι διπλῇ, ἡγουν *Δίπυλον*. Καὶ εἰ μὲν ὁ ἐχθρὸς εἰσέβαλε κατὰ τὴν προκειμένην πύλην, θὰ εὕρισκετο ἐν τινι περὶ τὰ ἐνενήκοντα μέτρα διάμετρον ἔχοντι κολοσσιᾷ περιβόλῳ, ἐξ οὗ τοῦ εὐρυχώρου ἐμβαδοῦ κάτωθεν θὰ ἤμπορουν ἀνέριθμοι πρόμαχοι νὰ ἐκπορθῶσιν αὐτὸ καὶ καλύπτωσι τὴν κατακτικρὴν τῆς εἰσόδου πύλην. Ἡ γαλλικὴ ζωγραφία καὶ αἱ κατ' αὐτὴν ἄλλαι ἐπιγενέστεραι παραστάσεις εἰκονίζουσι τὴν θέσιν τῶν κλιμάκων, ἐφ' ὧς ὁ πρόμαχος ἀνέβαινε ἐκ τῆς πλευρᾶς τῆς πόλεως, ἦτοι ἐκ τοῦ περιβόλου. Τῶν εἰρημένων ὁμῶς οἰκοδομημάτων οὐδ' ἕχνος τανῦν ἀποσώζεται. Τὰ δὲ στελέχη τῆς κατωτέρως σειρᾶς τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Διπύλου μηκύνονται περὶ τὰ δύο μέτρα ἐφ' ὅψους ὅσον ἑνὸς μέτρου. Εἴτα ἔπεται ὑποδεέστερον πλίνθινον μέρος ἄνευ οὐδεμιᾶς κατατομῆς, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ κυρίως τεῖχος, συγκεῖμενον ἐξ οὐχὶ τηλικούτων στελεχῶν, οἷα τὰ κατώτατα. Καὶ ἅπαντες μὲν οἱ λίθοι ἀκριβέστατα ζυγοσχηθέντες ἐτέθησαν ξηροί, τὰ δὲ μαρμαρώματα μεταβάλλονται ὡς τὸ πολὺ καὶ τὸ μόνον πλεονάζον ἐπὶ τοῦ σκοπίμου αὐτοῦ οἰκοδομήματος εἶναι τὰ ὀξέα καὶ εὐρύχωρα κράσπεδα τῶν κατὰ τοὺς ἄρμους ἀξέστως ἐνφοδομημένων τετραγώνων. Παρὰ τὸ καλῶς αὐτὸ διασωζόμενον Δίπυλον εὕρισκονται καὶ πλείονες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ᾗττον εὐδιόγνωστοι

πύλαι, ὧν καταφανεστάτη ἡ ἀνχτολική, ὁπόθεν ἐκ τῆς αὐτῆς ὑποκειμένης ἐν
 ἐπιτερπεῖ τοποθεσίᾳ μονῆς τοῦ Βουλκάνου γίνεται ἡ εἴσοδος εἰς τὴν πόλιν
 (τὴν Μεσσήνην), ἣν προήσπιζον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τρεῖς ὀχυροὶ πύργοι, ὧν ὁ
 πρὸς τὰ πλάγια προεξέχει. Παρὰ τοὺς δὲ τοὺς πύργους εὐρίσκονται πολλαχοῦ
 ἀπόκρυφα θυρίδια πρὸς ἔξοδον ὡς ἐκ τῶν ἐξεχόντων γείσων σχηματιζόμενα,
 ἐξ ὧν τῆς θέσεως καὶ ἄλλων χωρίων (= ὀχυρῶν τόπων), οἷα ἡ Εἶρα, Φι-
 γαλία, Σαμικὸν (τανῦν Καϊάφας, ὅπου καὶ αἱ λαμπρικαὶ πηγαὶ) τεκμαίρεται
 ὁ κ. Boetticher, ὅτι ἐν τῇ ἐλληνικῇ ὀχυρωτικῇ οὐδὲ τὸ παράπαν ἐκράτησε
 τὸ ἀξίωμα τοῦ οἰκοδομεῖν τὰ τοιαύτας εἰσόδους καλύπτοντα ὀχυρώματα
 (πύργους ἢ προμαχῶνας) ἐπὶ τῆς ἀφρουρήτου δεξιᾶς πλευρᾶς τῆς ἐπιθέσεως,
 ὅπερ δὴ τέλεον τήροισι τὰ ἐτρουσκικὰ ἐρύματα. — Ἐν τούτοις τὸ διάφορον,
 ὅπερ δικαίως διεγείρουσι τὰ ἐξωτερικὰ τειχίσματα τῆς Μεσσήνης, ἀδύνατον
 νὰ ἰδιοποιῶνται τὰ ἐν τῇ πόλει αὐτῇ, εἰ καὶ ἴσως οὐδαμοῦ τῆς Πελοποννή-
 σου καίενται τοσαῦτα ὑπολείμματα. Τὸ ἔδαφος λοιπὸν, ἐφ' ὅσον δὲν ἀποκρύ-
 πουσιν αὐτὸ οἱ ὀγκούμενοι θάμνοι καὶ αἱ ἀμπελοφυτεῖαι, πληροῦται σπον-
 δύλων, θραυσμάτων ἐπιστυλίων καὶ βάσεων ἀγαλμάτων. Ἀλλ' ἡ φαντασία
 τῇ βοήθειᾳ καὶ τῆς τοῦ Πκυσανίου περιγραφῆς (ἐν Μεσσην. Δ' 9, 5 «κα-
 τήλθον δὲ εἰς Πελοπόννησον οἱ Μεσσήνιοι καὶ ἀνεσώσαντο τὴν αὐτῶν ἐπὶ τὰ
 καὶ ὀγδοήκοντα καὶ διακοσίαις ἔτεσιν ὕστερον μετὰ Εἶρας ἁλώσειν, Δυσκινή-
 του μὲν Ἀθήνησιν ἄρχοντας, τρίτῳ δὲ ἔτι τῆς δευτέρας καὶ ἑκατοστῆς Ὀ-
 λυμπιάδος, ἣν Δάμων Θούριος τὸ δεύτερον ἐνίκα» καὶ ἐν κ. 8 «καὶ τὴν μὲν
 τότε ἡμέραν πρὸς θυσίαις τε καὶ εὐχαῖς ἦσαν, ταῖς δὲ ἐφεξῆς τοῦ τείχους
 τὸν περίβολον ἤγειρον καὶ ἐντὸς οἰκίας καὶ τὰ ἱερὰ ἐποιῶντο . . . αὐτῇ μὲν
 δὴ τῇ πόλει Μεσσήνην ἔθεντο ὄνομα, ἀνῴκιζον δὲ καὶ ἄλλα πολίσματα») ἡ
 φαντασία, λέγομεν, οὐδεμίαν προσκτᾶται εἰκόνα περὶ τοῦ ἀνοικισμοῦ καὶ μό-
 νον ἐξ ἀνασκαφῶν ἀναμένεται ἡ προσήκουσα διαφώτισις. Τὰ δὲ τὸ γε νῦν
 ἀμείβοντα τοὺς ἐπισκέπτας εἰσὶ α') θεμέλια τοῦ εὐρὺ προαύλιον ἔχοντος, ἴσως
 τοῦ Ἀσκληπιοῦ· β') τὰ ὑπολείμματα κλιμακωτῶν ἰδωλίων θεάτρου, μετρίου
 τὸ μέγεθος, ἀναπεπταμένου πρὸς τὸν στίλβοντα μεσσηνιακὸν κόλπον, καὶ
 γ') ἡ εὐδιάγνωστος κατασκευὴ τοῦ σταδίου πρὸς νότον τῆς πόλεως. Ναιὶδίων
 δ' οὐ μέμνηται ἡ τε γαλλικὴ περιήγησις καὶ ὁ Κούρπιος, ἐντὸς τοῦ ἤδη νῦν
 πρὸς μεσημβρίαν ὀρίζοντος τὸ σταδίου τείχους, δὲν εἶναι ὁρατὸν. Ὁ κ. Boet-
 ticher ἔχειται γνώμης, ὅτι τὸ στάδιον, ὅπερ κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο μόλις θὰ
 περιελάμβανε τὸ ἥμισυ τοῦ ἐν γένει συνήθους μήκους περὶ τὰ 190 μέτρα,
 ἀρχικῶς ἐξετείνετο ἀνὰ ταῦτα τὰ ἐν μέσῳ ὑψούμενα τείχη περὶ τὸ διπλά-
 σιον πρὸς μεσημβρίαν, καὶ ὅτι τὸ περὶ οὗ λόγος τεῖχος οὐδ' ὑποσημαίνει παν-
 τήπασιν, ὡς ἤδη προεῖρηται, τὸ μεσημβρινὸν ὄριον τῆς πόλεως. Αἱ δ' ἀρχι-
 τεκτονικαὶ μορφαὶ τῆς στοᾶς, τῆς τὸ σταδίου περικυκλεύσεως, ἔτι τὰ κιονό-
 κρανα καὶ αἱ ὀροφαὶ οὐδὲν ἔχουσι τὸ ἀντιστοιχοῦν πρὸς τοὺς μετέπειτα, οὐ-
 δὲν πλέον τῆς ἀκριβοῦς καὶ τῆς καλλονῆς τοῦ αἰῶνος τοῦ Περικλέους. Τού-

ναντίον εὑρίσκονται ἀπανταχοῦ ἀπειροπλήθῃ κορινθιακὰ κιονόκρανα, ἔχοντα ἀπλὴν σειρὰν ἀνθεμίων, κάλλιστα καὶ κομψότατα τὴν μορφήν. Σοφῶν δ' ἐκ-
μαγεῖα, ἀγαλμάτων τεμάχη, καὶ λίθοι ἐναπίγραφοι ὑπάρχουσιν ἱκανοὶ καὶ
ἔτι πλείονα ἄλλα ἀρχαῖα μνημεῖα θὰ κρύπτη πάντως ἢ ἐπ' αὐτῶν καταρ-
ρέουσιν γῆ.

Ἡ Μεσσήνη ὡς ὁμολογούμενον μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ ἀρχαίου βίου ἐπαύ-
σατο πρωταγωνιστοῦσα ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Καὶ οὐ μόνον μετὰ τὴν ἐπὶ Μορμίου
(146 π. Χ.) ῥωμαϊκὴν κατάκτησιν ἡ περιφανὴς Ἰθώμη διετέλει ἀφροῦρητος,
ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα οὐδὲν λόγου ἄξιον παρέχεται ἢ τοῦ Ἀριστομέ-
νους πατρὸς. Τανῦν παρὰ τὴν κώμην *Μαυρομμάτι*¹, ἣτις ἔσχε τὴν ἐπωνυ-
μίαν ταύτην ἐκ τῆς αὐτόθι *Ζοφεῖας* πηγῆς καὶ εὑρίσκεται ἐν μέσῳ τῶν ἐρει-
πίων τῆς ἀρχαίας πόλεως, καίτοι πρὸς μεσημβρίαν τοῦ ἐν τῇ αὐτῇ ταύτῃ
πόλει σταδίου καὶ τὸ πενιχρὸν κωμίδιον *Σίμιζα*. Καὶ ἐν αὐτῷ μὲν οὐδὲν ἄ-
ξιόλογον ἐφέλκεται τὴν προσοχὴν τοῦ φιλαρχαίου, ἀλλ' ἐν τῇ ἡγουμένῃ
κώμῃ ὁ θεατὴς ὁρᾷ τὸ ὕδωρ κατερχόμενον ἄνωθεν δι' ἀναβάτου ἐν φυσικῷ
σχεδὸν μεγέθει πλαγίως ὑπονόμου, ἣτις περιστοιχίζεται διὰ παλαιῶν τε-
τραγώνων λίθων. Ταύτην λοιπὸν ἀπὸ τοῦ γάλλου ἀρχαιολόγου *Le Bas* (ὀνο-
μάζοντος ἐν σ. 431 *une sorte de caveau* εἶδος τι κρύπτῃς) εἰκοτολογοῦσιν
οἱ περὶ τῶν τοιούτων ἐπαίοντες ἐπικοινωνοῦσαν πρὸς τὸ παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ
ναοῦ ἐν τῷ ὑψώματι τῆς Ἰθώμης ἀποκαλυφθὲν ἄντρον. Αὐτόθι ὁ Κούρτιος
νομίζει, ὅτι ἀνεῦρε τὴν ὑπὸ τοῦ Πausανίου ἐπὶ τῇ πρὸς τὴν κορυφὴν ὁδῷ
μνημονευομένην *Κλεψύδραν* (ἐς δὲ τὴν κορυφὴν ἐρχομένῳ τῆς Ἰθώμης, οὐ
δὲ Μεσσηνίας ἐστὶν ἀκρόπολις, πηγὴ *Κλεψύδρα* γίνεται) κατ' ἀναλογίαν
τῆς ἐπὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου *Πειρήνης*². "Εν αἴχῃς ἐξεχώσθη ἐν Μεσσήνῃ ἐνε-

1 Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἐτύχομεν κατὰ τὴν ἐν Καλάμαις γυμνασιαρχίαν πάσης φιλοφενίας
παρὰ τῷ ἱερῷ Βασιλεῖ. Ὁ κοινῶς Πικρα-Βασίλης οὗτος, γνωστὸς καὶ ὡς πρακτικὸς χει-
ρουργὸς ἐπέδειξεν ἡμῖν εὐχαριστήριον πιστοποιητικὸν τοῦ ποτὶ ἐν Ἀθήναις γάλλου πρεσβευτοῦ
Πισχατόρου, οὗ ὁ θεράπων καίριως τρωθεὶς κατὰ τὴν ἐν Μεσσηνίᾳ περιόδουσιν, ἰάθη ὑπὸ τοῦ
ἐιρημένου ἱερέως, μεταχειριζομένου ὡς φάρμακα διαφόρους βοτάνας. Τούτου δ' ἡ γηραιὰ σύ-
ζυγος ἀφηγήθη ἡμῖν λίαν ἀφελῶς τὰ κατὰ τοὺς ἐπιχωρίους γάμους ἔθιμα, ἀπομνημονεύσασα
καὶ τινὰ εὐφάνταστα ἄσματα.

2 Ἰδ. Πausαν. ἐν Κορινθ. Β'. κ. III. 2 «μετὰ δὲ αὐτὸν (ἦται τὸν χαλκοῦν Ἑρακλέα) ἔσο-
δος ἐστὶ τῆς Πειρήνης ἐς τὸ ὕδωρ. Ἐπὶ δὲ τῇ αὐτῇ λέγουσιν, ὡς ἡ Πειρήνη γένοιτο ὑπὸ
δακρύων ἐξ ἀνθρώπου πηγὴ, τὸν παῖδα ὀδυρομένη Κεγχρίαν ὑπὸ Ἀρτέμιδος ἀκούσης ἀποθα-
νόντα. Κεκόσμηται δ' ἡ πηγὴ λίθῳ λευκῷ καὶ πεποιημένη ἐστὶν οἰκήματα σπηλαίοις κατὰ
ταῦτά, ἐξ ὧν τὸ ὕδωρ ἐς κρήνην ὑπαίθρου βεῖ πλεῖν τε ἰδεῖν . . . » πρὸ καὶ Στράβ. Η'. 379 C
«ἡ μὲν σὺν κορυφῇ (τοῦ Ἀκροκορίνθου) νάδιον ἔχει Ἀφροδίτης, ὑπὸ δὲ τῇ κορυφῇ τὴν Πει-
ρήνην εἶναι συμβαίνει κρήνην, ἔχουσαν μὲν οὐκ ἔχουσαν, μεστήν δ' αἰεὶ διὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ
ποτίμου ὕδατος. . . » Ἡ κρήνη αὕτη περιγράφεται καὶ ὑπὸ τοῦ Κουρτίου (Peloponn. II.
σ. 528) ὡς ἡ μάλλον ἀξιωματικώτερος ἐν Ἑλλάδι, ἣτις καθάπερ ἡ Ἰπποκρήνη, πηγάζει ἐκ
μεμονωμένου ὄρους. Τοιαῦται κρήναι ὑπελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν παλαιῶν ἄμεσα εὐρήματα
τῶν θεῶν γεννῶσαι ὑπὸ πολλαπλῆς μορφῆς θαυμασίους μύθους. Καὶ ἀμφότεροι μὲν οἱ πα-
λαιοὶ διφήγορες Στράβων καὶ Πausανίας τιθεσσι τὴν Πειρήνην ἐπὶ τῆς ἀκραπόλεως, διαφω-
νοῦσι δὲ κατὰ τὴν ἐκροήν, ὥστε τοῦ μὲν Πausανίου τιθέντος ἱερίην παρὰ τὸ Λέχαιον (τανῦν

πίγραφος λίθος, ἀναφερόμενος εἰς ἄγαλμα τοῦ Δαμοφῶντος, πλὴν ἄλλ' ὁμῶς τὸ ἐπιγενέστερον σχῆμα τῶν γραμμῶν ἐμφαίνει, ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἐπιγραφῆς τεχνίτου, οἷος ὁ πολλῶ ἀρχαιότερος περιδότης Δαμοφῶν, ὁ πολλὰ ἔργα τῆς γλυπτικῆς ἐν Μεσσήνῃ δημιουργήσας. Ἡ δὲ γαλλικὴ περιήγησις μένεται ἀρχαίου ναοῦ ἀναμνηστικῆς τῆς μεγάλης θεᾶς (souvenir d'un temple sans doute celui de la grande déesse), ὅστις κεῖται κατὰ τὴν νοτίαν ἄκρην τῆς κορυφῆς τῆς Ἰθώμης. Ὑποκειμένου δ' ἐνταῦθα τοῦ λόγου περὶ ἱεροῦ τῆς Κυβέλης, πιθανὴν συμβολὴν πρὸς ἐπιμαρτυρίαν παρέχεται τὸ περὶ ἐν τέταρτον ὑπὲρ τὸ φυσικὸν μέγεθος ἐκμαγεῖον τῆς θεᾶς ταύτης, ὅπερ λέγεται ἀνευρεθὲν ἐπὶ τῇ ὑπώρειά τῆς Ἰθώμης, δεικνύμενον τανῦν ἐν τῇ μονῇ τοῦ Βουλκάνου.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Ἰθώμης ¹ καὶ Μεσσήνης, ἥδη δὲ δίκην ἐφορκίου μίαν λέξιν καὶ περὶ τῆς εὐκχοῦς τοῦ Βουλκάνου μονῆς, ἣν ἐπισκεψάμενοι καὶ ἡμεῖς ἔτει 1873 μετὰ τοῦ φίλου ἱατροῦ Λεωνίδου Γεωργιάδου, ζωντὴν διασώζομεν τὴν μνήμην τῆς φιλίου δεξιότητος, ἥς ἤξιώθημεν παρὰ τοῖς αὐτόθι μοναχοῖς. Δι' εὐρείας λοιπὸν καὶ ἀπανταχόθεν ὑπὸ οἰκοδομῶν περιστοιχίζομεντες ἐπιμήκους αὐλῆς, ἐξ ἧς τοῦ κέντρου αἶρεται ἐν ἐνερμονίᾳ εὐθυγραμμία ὃ ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τιμώμενος θολωτὸς ναὸς, γίνεται ἢ εἰς τὴν μονὴν ταύτην εἴσοδος. Ὑπερκύω δὲ τοῦ θόλου ἀνυψοῦται σιδηροῦς σκυρὰς, σημαίνων, ὅτι τὸ τοῦ Βουλκάνου μοναστήριον συγκαταλέγεται εἰς τὰ σταυροπήγια. Ἀνήκει δὲ ἄλλοι ὅτι εἰς τὰς προνομιούχους ἑλληνικὰς μονὰς, αἵτινες διὰ τὴν ἰδιαιτέραν χρηστότητα τῶν ἐν αὐταῖς μοναζόντων, καὶ ὡς δὴ αὐτόδηλον καὶ ἔνεκα οὐχὶ εὐκαταφρονήτων λύτρων ἀπηλλαγεῖσθαι τῆς διοικήσεως τῶν κατ' ἐπαρχίας ἐπισκόπων, οἵτινες ἐν παντὶ καιρῷ διετίθεντο πρὸς κατοχὴν αὐτῶν, ὑπέκειντο ἀμέπως ὑπὸ τὸν πατριαρχικὸν ὅρον τοῦ Βυζαντίου. Ὡς σύμβολον ὅθεν τῆς χειραφετήσεως ταύτης κατέστησαν σιδηροῦν σταυρὸν, καλούμεναι σταυροπήγια. Ἐν τῇδε τῇ μονῇ εὗρηνται πατριαρχικὰ σιγίλλια καὶ περγαμηναὶ τῶν ἐκαστοῦ ἡγετῶν τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, κυρούντων τὸ εἰρημένον προνόμιον. Ἀλλ', ὡς μὴ ὥφελε, τὰ σιγίλλια ταῦτα δὲν καθήκουσι μέχρι τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς, διότι τὰ παλαιό-

Βολάγιον), τοῦ δὲ Στράδωνος παρὰ τὴν ὑπώρειαν τοῦ Ἀκροκορίνθου. Ἀλλ' ἡ διαφωνία αἶρεται κατὰ τὸν Κούρτιον, ἔαν τὸν Ἀκροκορίνθον ἐννοήσωμεν ἐπεκτεινόμενον. Ἡ Πειρήνη λοιπὸν εἶναι ἡ γνησία πηγὴ τῆς ζωῆς τῆς Κορίνθου καὶ οἱ Κορίνθιοι καλοῦνται οἱ περίοικοι αὐτῆς. Τὸ δ' ὕδωρ αὐτῆς ἐξορρεῖτο τὸ ἐλαφρότατον ἅμα καὶ ὑγιέστατον ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, οὗ αἱ πηγαὶ τῶρα χρησιμεύουσιν ὡς πλυνοὶ ταῖς Κορινθίαις, ὃ ὀνομαστός δὲλεον ὅτι τόποι, ἡ λέσχῃ τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς πόλεως, αἵτινες κατ' Εὐριπίδην (Μήδ. 69) συνηγείροντο περὶ τὴν προκειμένην πηγὴν

σεμνὸν ἄμφι Πειρήνης ὕδωρ.

1 Καὶ ἡ μὲν κατὰ τὴν πελασγικὴν Θεσσαλίαν ὁμώνυμος ὀρεινὴ πόλις κατὰ τὸν Μάγαν Ἐτυμολόγον, εἶναι ταυτόσημος τῷ Θώμῃ ἢ Θαύμαϊον, ὅπου ἡμικτυμάνως κεῖται Θαραίη. Ἡ δ' ἐν Μεσσήνῃ Ἰθώμη, ἥς ἡ ἀκρόπολις ἐκαλεῖτο καὶ ἀπλῶς ὁ Ἰθωμάτας ἐστὶ συγγενὴς τὴν ἔτυμολογίαν τῷ Ἰθῶνῃ (Ἰδ. Κούρτιον *Peiroponn*, II. σ. 190).

τερα πιθανῶς ἐγένοντο παραλλάγμα τοῦ πυρός. Ὅθεν κατὰ τὴν στοματικὴν
 παράδοσιν τῶν μοναζόντων ἡ τῆς μονῆς καταβολὴ ἀνάγεται εἰς τοὺς χρό-
 νους τοῦ αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου. Ἀλλὰ τίς ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ οὕτω πρω-
 νυμούμενος, οὐδὲ τὸ πᾶν διασφαῖσι τὰ προειρημένα μνημεῖα. Ἐκ τοῦ
 γένους τῶν Κομνηνῶν δὲν φαίνεται ὁρμώμενος ὁ ἰδρυτής, ἐπομένῳ τῷ λόγῳ
 ἡ οἰκοδομὴ οφείλεται εἰς τὸν ἕτερον τῶν Παλαιολόγων, ταπεινὴν εἰς τὸν
 ΙΔ' μ. Χ. αἰῶνα. Καὶ τὸ μὲν ἀρχαιότατον τῶν σιγιλλίων ὑπογράφει ὁ πα-
 τριάρχης Ἱερεμίας ἀπὸ τοῦ ἔτους 7081, τοῦτέστιν ἐὰν ἡ τῶν ἐτῶν ἀρίθμη-
 σις γένηται ἀπὸ τῆς κτίσεως τοῦ Κόσμου μέχρι τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ
 5508 ἢ 5501, θὰ ᾔηται τὸ ἔτος 1573 ἢ 1580. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ ἔτι ἀνεκδότῳ
 χειρογράφῳ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου φέρεται ἡ ἀρχαιοτέρα τῆς μονῆς ἐπω-
 νυμία *Μοναστήριον τοῦ Βουνοῦ τοῦ Δορκάου ἐν τῇ Πελοποννήσῳ ἀ-*
ναμεταξὺ Χριστιανουπόλεως καὶ Ἀνδροῦσης. Τὸ δὲ δεύτερον τὴν ἀρχαιό-
 τητά χειρόγραφον φέρει τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Πατριάρχου, πάλιν ὁμωνύμου,
 τοῦ ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Βερροίας Ἱερεμίου ἐκ τοῦ ἔτους 1635, ὅπου ἀνα-
 γινώσκονται τὰδε, τὰ εἰς τὴν κτίσιν ἀφορῶντα «Μοναστήριον τῆς κορυφῆς
 τοῦ Βουρκάνου». Καὶ ἡ τρίτη περγαμηνὴ τοῦ ἔτους 1769, ἡ τοῦ πατριάρ-
 χου Θεοδοσίου, ἀναγράφει τὸ ὄνομα *Βουλκάνου*, καθάπερ ἐν τῇ τελευταίᾳ,
 τῇ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1798, κυρεῖται τὸ αὐτὸ ὄνομα. Ἐν τούτοις ταῖς ἔτεσιν
 ἀνέβη ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ὁ πρωτομάρτυς τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος
 Γρηγόριος ὁ Ε', κατὰ τὴν ῥητὴν τοῦ χειρογράφου ἐπιμαρτυρίαν, ἐν ᾗ ὑπάρ-
 χει καὶ αὐτοχειρὶ ὑπογραφὴ τοῦ πατριάρχου τούτου. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι ἐν τῇ
 γενεθλίῳ πατρίδι τοῦ Γρηγορίου Δημητσάνῃ καὶ ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας μετὰ
 ζήλου ἐθεραπεύοντο τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἥς πόλεως ἡ σχολή (τὴν ἱστο-
 ρίαν αὐτῆς ἐφιλοπόνησεν ὁ εὐγνώμων ταύτης τρέφιμος, σοφὸς τοῦ Πανεπι-
 στημίου καθηγητῆς κ. Εὐθ. Καστόρχης) ἦτο ἀδελφὴ τῆς ἐν Σμύρνῃ, καὶ ὥς
 αὐτόθι διὰ τοῦ αἰδίου Ἱεροθέου, οὕτως ἐκεῖ διὰ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Λεο-
 νάρδου τοῦ Ἀγαπίου ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ἐρωμενέσττα ἐκαλλιεργεῖται; Ὅθεν
 καὶ διὰ τὰς σχέσεις ταύτας, τὰς Σμύρνην καὶ Δημητσάνην συνδεούσας, ὁ
 Γρηγόριος ἔτει 1784 ἐκλήθη Μητροπολίτης Σμύρνης καὶ κατὰ τὸ 1798 ἀ-
 νῆλθεν ἐπὶ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον τῆς νέας Ῥώμης. Ἀρίγνωτοί δ' εἰσὶν αἱ
 μετὰ ταῦτα ἔξοχοι ὑπηρεσίαι τοῦ Γρηγορίου περὶ τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν
 καὶ ἡ πανελλήνιος αὐτοῦ ἐνέργεια. Διὸ καὶ ἡ Ἑλλάς, ἀρ' οὐ μετὰ τοὺς αἰ-
 ματηροὺς ἀγῶνας ἐπανανέτειλεν ὁ ἥλιος ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος αὐτῆς ἐλευθέρας
 ἡδῆ, ὁ ἥλιος ὁ ποτὲ καταυγάζας τοὺς τυραννοκτόνους ἐκείνους Ἀρμόδιον
 καὶ Ἀριστογείτονα, κάλλιστον εὐγνωμοσύνης φόρον ἀπατίσκαα δημοτελῶς
 ἐπεμελήθη τῆς ἐν Ἀθήναις μετακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ ἱεροῦ ἀρχιερέως,
 τοῦ προστενεχάντος ἐκυτὸν ὀλοκαύτωμα ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ. Μετὰ τὴν
 παρέκδοσιν ταύτην προσθετέον, ὅτι ἐν τῷ τοῦ Βουλκάνου μοναστηρίῳ ὑπάρ-
 χουσι καὶ τινὰ μικρὰ ἀγγεῖα χαλκοῦ ἀσήμενα ὥς τὸ πολὺ καὶ μεγάλῃ

πληθὺς ἀρχαίων νομισμάτων ἐκ διαφόρων ἐποχῶν. Αἱ δ' ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ νηοῦ ἀγιογραφίαι εἰσὶ βεβλαμμέναι ὥς ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς τοῦ τρομεροῦ ἐκείνου στρατηλάτου τῶν Μουσουλμάνων Ἰβραὶμ Πασᾶ, οὗ αἱ ὁρδαὶ ἐξεμάνησαν πυροβολοῦσαι καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῶν εἰδεχθῶν αὐτοῖς ἀγίων. Καὶ δὲν ἀπέτυχον τὰ βέλη τῶν υἱῶν τῆς ἀνομίας, διότι τῶν πλείστων ἀγίων ἐλλείπουσιν οἱ ὀφθαλμοί.

Ἐν Ναυπλίῳ κατὰ Φεβρουάριον ἀρχόμενον, 1878.

N. ΠΕΤΡΗΣ.

ΠΕΡΙ ΤΙΝΩΝ ΙΔΙΩΤΙΣΜΩΝ

ΤΗΣ ΕΝ ΧΙΩ ΚΑΙ ΕΝ ΕΡΥΘΡΑΙΣ ΙΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ

ΚΑΤ' ΕΠΙΓΡΑΦΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ, ΤΕΤΑΡΤΟΥ
ΚΑΙ ΤΡΙΤΟΥ Π. Χ. ΑΙΩΝΟΣ. *

Ὁ Ἡρόδοτος ἐν βιβλίῳ Α', 142 λέγει ὅτι ἡ παρ' Ἰωσι λαλουμένη γλῶσσα διηρεῖτο εἰς τέσσαρας χαρακτῆρας, ὧν ὁ μὲν, ὑπῆρχεν ἐν Μιλήτῳ, Μυῶντι καὶ Πριήνῃ, ὁ δὲ, ἐν Ἐφέσῳ, Κολοφῶνι, Λεβέδῳ, Τέῳ, Κλαζομεναῖς καὶ Φωκαίᾳ, ἕτερος ἐν Σάμῳ μόνον, καὶ ἄλλος ἐν Χίῳ καὶ ἐν Ἐρυθραῖς. Ἐκ τῶν χαρακτῆρων τούτων ἀνεκαλύφθησκν ἡδὲ παραδείγματά τινα ἐξ ἐπιγραφῶν ἐσχάτως μάλιστα ὁ ἐν Παριείοις καθηγητῆς κ. Olivier Rayet, κατὰ τὰς ἐν Μιλήτῳ ἀνασκαφῆς του, ἀνεκάλυψεν ἐπιγραφὴν, ἐν ᾗ ἀνεγνώρισεν ιδιωτισμούς τινας τῆς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ διαλέκτου¹. Τὸ υ λ. χ. ἀντικαθίσταται διὰ τοῦ ω ὥς ἐν τῇ λέξει ὁ ἱερεὺς ἀντὶ ὁ ἱερεὺς. Τὸ αὐτὸ φωνῆεν ω ἀντικαθίσταται καὶ τὴν δίφθογγον ου ὥς ἐν τῇ λέξει ὠρῆν ἀντὶ οὐρῆν = οὐράν. Ἐρυθραῖκοι δὲ καὶ Χιακοὶ ιδιωτισμοὶ ἢ χαρακτῆρες γλωσσικοὶ δὲν ἐγνώσθησαν ἔτι. Τούτου δ' ἕνεκεν ἐν τῷ παρόντι ἄρθρῳ θέλω σημειώσαι ιδιωτισμούς τινας τῶν ἐν Χίῳ καὶ ἐν Ἐρυθραῖς ὁμιλημένων ἐν τῇ ἀρχαιότητι διαλέκτων, οὓς συνέλεξα ἐξ ἐπιγραφῶν προσφάτως ἐν ἀμφοτέραις ταῖς πόλεσι ταύταις εὑρεθεισῶν.

§ 1

ΕΡΥΘΡΑΙ

Ὁ ἀξιότιμος ἰατρὸς κ. Γεώργιος Λάτρης ἀνεκάλυψε πρὸ δύο περίπου μηνῶν ἐν Ἐρυθραῖς τὸ ἐπόμενον τεμάχιον ψηφίσματος, εὑρισκόμενον νῦν ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Εὐαγγελικῆς Σχολῆς ὑπ' ἀρθ. 141. α. . δ' αὐτοῖς καὶ ἔσπλο[υ]ν καὶ

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῷ Συλλόγῳ τῇ 23 Δεκεμβρίου 1877.

¹ O. Rayet, Inscript. ined. ἐν Revue archéol. 1875.